

Ankara-İstanbul Başkentlik Çekişmesi: Cumhuriyet Ankara'sından Gökçek Ankara'sına

Özer Bostanoğlu*

1994'te kaleme alıp 2001 yılında yayınladığım bir makalemde (Bostanoğlu, 2001) 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Bizans'tan devralınıp, Osmanlı İmparatorluğu'nun kadim payitahtı konumuna yükseltilen İstanbul ile erken 1920'li yıllarda M. Kemal Atatürk'ün önderliğinde yürütülen Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Kemalist Cumhuriyet ve Kemalist aydınlanma ve modernizm devriminin öncü başkenti olarak seçilip geliştirilen Ankara arasında yaşanmakta olan tarihsel rekabet çekişmesinin güncel hâline bakıp, "ülkemiz iki başkentli mi?" diye sormuştum... Eklemiştim: "Ankara, özellikle 1980'li yıllardan başlayarak İstanbul karşısında âcizleşmeye başlamıştır ve bunu, toplumsal olarak aydınlanmaya meraklı olması beklenen sosyal-demokrat belediyeçilik dönemi ve kılavuzluğunda bile başarmıştır!" Nedendi(r) bu karamsarlık? Biraz gerilere gidip, günümüze gelelim...

Değişik Roma'lar

Bu karamsar tespit, daha MS dördüncü yüzyılda Roma İmparatoru I. Büyük Constantinus (324 – 330) tarafından (yeniden) kurulmasından¹ ve 330 yılında kutsal Roma İmparatorluğu'nun (daha sonra da 395'teki bölünme esnasında Doğu

* Dr., Yük. Şehir ve Bölge Plancısı

¹ İstanbul'un 2700 yıl değil ve fakat 8500 yıllık bir tarihe sahip olduğu yenilerde, Marmaray kazısı sırasında bulgulanmıştır; bkz. (Rota Haber, 2008).

Parçası'nın (Pars Orientali'nin) başkenti seçilmiş bulunan (Kılıçbay, 2003: 109) ve fetih zamanındaki (30 bin nüfusa düşüp) boşalmasının dışında tüm tarihsel dönemlerde yüzbinler, hattâ milyona varan nüfusuyla dünyanın en kalabalık dünya-kentleri arasında yer almış olan Konstantinopolis – İstanbul'un; M.Ö. 14. yüzyıla ve Hititlere uzanan 3400 yıllık tarihine karşılık, sadece Anadolu kervan yollarının bir uğrağı ve (Cumhuriyetçi) Âhi örgüt merkezi olup, bölgesindeki Türk - Selçuklu İmparatorluk başkenti Konya ya da Orta – Anadolu'da önemli bir ticaret / ulaşım merkezi Kayseri'yle kıyaslandığında bile mütevâzi bir "taşra kenti" konumunda bulunan Ankara ile aralarındaki müthiş ve trajik savaşımın, zannederim ki, Ankara ile ilgili ve müteyakkiz olması beklenen ilerici / demokrat / aydın kamuoyunca biraz fazlaca iyimserlik, hafifseme ve aşırı bir kendine-güven duygusuyla ele alınmakta oluşuna gösterilen tepkinin ifâdesidir...

Tarihsel süreç içerisinde (ve bugün yaşamakta olduğumuz "medeniyetler çatışması" tartışmasını önceleyen bir konu olarak) Atina, Roma ve New York'un temsilciliğini yaptıkları seküler (dünyevî) zihniyet ile Mekke, Kudüs ve İstanbul'un temsilciliğini yaptıkları transsandal (aşkın) geleneklerin boy ölçüşmesi olgusu sürmektedir. Bir saptamaya göre, Kudüs aşkın geleneğini kendi seküler dünyasında eritmiş olan Roma'ya karşılık, Bizans kralı Konstantin, 4. yüzyılda, "Birinci Roma"ya karşılık İstanbul'u, eski bir Yunan kentinin yanına "İkinci Roma" olarak kurmuştur. Fatih'in 1453'te İstanbul'u, yâni İkinci Roma'yı ele geçirmesi, Ortaçağ'ı kapayarak Yeniçağ'ı başlatmış olan olgu olup; Arapların İspanya'dan sürülmesi ve Amerika'nın (Orta ve Güney dâhil) bulunup yağmalanması sonucu, Avrupa'da tanık olunan köklü medeniyet dönüşümlerine yol açmıştır. Bir yüzyıl sonra, bu sefer (Tatarları Kazan'dan çıkararak) Moskova, kendisini "Roma'nın tek mirasçısı" ilân etmiş ve böylece, 1990'lı yılların başında kendi kendine ve içten bir çürümenin sonucunda 'real-sosyalist' Rus düzeninin çöküşüne değin, Moskova, "Üçüncü Roma" olmuştur. "Dördüncü Roma" ise, 1990'lı yıllardan bu yana artık New York'tur ve Amerika da, dünyanın ("tek süpergüç"lüğüne soyunmuş) "Yeni Roma İmparatorluğu" olup, New York, Amerika'yı, Amerika da dünyayı yönlendirmektedir (Gürdoğan, 2002).

İ. Ortaylı'ya göre ise, bu sınıflama pek doğru değildir. Ona göre, Moskova'nın III. Romalılığı sahtedir ve "son Roma, (Müslüman) Osmanlı İmparatorluğu" olduğuna göre, İstanbul'dan başka bir Roma aranması gerekli değildir. "Bu tip bir İmparatorluk bundan sonra olamaz: Bundan sonra Roma ruhu bizi ancak bir arada yaşayabileceğimiz bir ortamı, devletler arasında kontratlarla oluşturabileceğimizi telkin edebilir"... (Ortaylı, 1999: 13–17)

Son yıllarda ve özellikle de 11 Eylül 2001 tarihinde New York Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kulelerine ve Washington'daki Pentagon'a sivil yolcu uçaklarıyla

yapılan (ve “radikal İslâmcı - şeriatçı” ve Arap kökenli oldukları söylenen) teröristlerin saldırılarından sonra ise, ABD’nin, İngiltere’nin de 19. yüzyıl sömürge imparatorluğu döneminin özellikle Ortadoğu ve Yakındoğu mercekli tecrübe birikiminden yararlanmak sûretiyle yakın desteğini de alarak, dünyaya yeniden nizâm vermek üzere, Afganistan ve Irak’tan başlayarak yeni bir düzen kuruculuğuna başladığı ve bunu (22 adet hedef ülkesi arasında Türkiye’nin de bulunduğu) “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)” (ya da “Genişletilmiş Ortadoğu Projesi” (GOP)) adı altında pazarlamaya çalışarak, yeni tür bir Roma İmparatorluğu’na soyunduğu, güncel ve tarihsel bir vâkıdır. Hâtta, 1994–1999 yılları arasında, (2. Roma olan) İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nı yapan Recep Tayyip Erdoğan’ın, 03 Kasım 2002 genel seçimleri galibiyetinin ardından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olmasından bir müddet sonra kendisini; Türkiye’nin izlediği dış siyasetler bütününde “stratejik ortak” olarak görülen ABD’nin (“Ortadoğu’nun demokratikleştirilmesi” programı için ve politik İslâm’cı geçmişiyle AKP liderliğindeki Türkiye’yi “Müslüman dünyaya bir model” olarak sunarak (Zabcı, 2005: 240)) yürüttüğü BOP’ta “eşbaşkan” ilân etmesi olgusu (Manisalı, 2007: 39), tarihin ironik bir tesadüfö olsa gerektir...

Bu arada, (İstanbul’un Fatih gibi kimi ilçe belediyelerinin yürüttükleri projelerin de yardımıyla), İstanbul’da faaliyetini sürdüren (Yunanistan ve onun tarihsel “Megali İdea”sının desteğindeki ve izindeki) Fener Rum Patrikhanesi’nin, ABD ve AB ülkeleri ve Dünya Bankası, BM, UNICEF gibi uluslararası kuruluşların siyasî, mâli ve teknik yardımını sağlayarak, 300 milyonluk Ortodoks dünyasının (neredeyse “ikinci bir Vatikan” olarak) evrensel merkezliğine soyunup, (kahpe) Bizans’ı yeniden diriltmek hülyası peşinde koştuğuna yönelik emareler saptayan S. Somuncuoğlu, bu yüzden, “Yeni Roma”nın hâlen İstanbul’da kurulma yolunda olduğuna ilişkin ciddi kuşkularını dile getirmektedir... (2004: 117–139)²

Demek ki Ankara, İstanbul ile başkentlik mücadelesini sürdürürken, aynı zamanda, Anadolu’nun, taşranın, başkente, yâni “İkinci Roma”ya karşı savaşımını da yürütmektedir... Hem de bu kadar değişik ve güçlü Roma’lar ve Roma adayları arasında.

Roma-İstanbul’dan Ankara’ya

Ankara, İmparator Augustus’un şehri almasıyla, Roma İmparatorluğu’nun bir eyaleti olarak gelişmiş, mâbetler, pazar yerleri, yollar, su yolları ve hamamlarla donatılmıştır. 334–1073 yılları arasında da Bizans İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altında kalmış ve bu süre zarfında da Hıristiyanlığın Anadolu’daki önemli bir

2 Belki de buna, “Beşinci Roma” dememiz gerekmektedir...

merkezi olmuştur. (Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2004: 15) 7. yüzyılda İranlılar, daha sonra da Arapların saldırılarına sahne olan Ankara, Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 yılında Bizans'a karşı kazandığı Malazgirt muharebesinden sonra Türkleşmeye başlamış, 1127'de Selçuk-Danişment şehri hâline gelmiştir. Bir ara kente egemen olan (Anadolu Selçuklu Devleti'ni ve bu arada Anadolu'nun pek çok bilim ve ticaret merkezini yıkıma uğratmakla ünlü) Moğol / İlhanlı egemenliğinden sonra (1304–1344), Âhiler tarafından bir "kent cumhuriyeti" kurulursa da, bu devletçik fazla yaşamaz ve şehir, 1354 yılında Süleyman Paşa tarafından Osmanlı beylik topraklarına katılır (Kemal, 2000: 98–99). Ankara, o zamandan beridir, (taşra kökenli) Anadolu – Türk şehri geleneğinin sessiz ve alçakgönüllü bir koruyucusu ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından ve ona başkent seçilişinden bu yana da, bu geleneğin geliştiriciliğine soyunmuş öncü ve önder temsilcisidir.

Mustafa Kemal'in Ankara ile kader ilişkisi, 27 Aralık 1919'da bu şehre gelişle başlar. Dünyanın tüm Batılı emperyalist sömürge idareleri altındaki ezilen mazlum uluslarına ilham, umut ve ibret kaynağı oluşturan Türk "İstiklâl Savaşı"nı (elbette Türk ulusuyla birlikte) yürüten Kemalist harekete ve "Küvayi Millîciler'e, 23 Nisan 1920'de kurulan "TBMM Hükûmeti'nin idare ve komuta merkezi" olarak şevkle kucağını açıp, hizmet eden Ankara'nın; Mustafa Kemal tarafından, daha 28 Kasım 1920'de TBMM'ye başkent yapılmak üzere teklif edildiği bilinmektedir. Ancak, bu teklif, 31 Ocak 1921'de yapılan görüşme neticesinde, Meclis'in büyük çoğunluğunun oyuyla ve Halife-Padişah ve Payitaht'ın kurtarılması amacıyla geri çevrilmiştir (Öngider, 2003: 56). Ankara halkı, 12 Ekim 1922'de Mustafa Kemal'i "Ankara'nın Onursal Hemşehriliği"ne seçmiş olup, büyük önder o günden itibaren "Ankara'lı" olmuştur (Bekata, 2000: 142). Yâni kader bir anlamda Mustafa Kemal'i, tarihî zorunluluklar içerisinde ve onlar dolayısıyla, ileride başkent yapacağı kentle, âdeta bir heykeltıraşı, hayatının eserlerinden birisini ondan yapacağı taşocağı ile karşılaştırırcasına, defalarca yüz yüze baktırmıştır. Onun içindir ki, F. Rıfkı Atay, ünlü eserinde, "Mustafa Kemal acaba neden Ankara'yı seçti?" şeklinde bir soru(n) ortaya koyuş biçiminin doğru olmadığını söyler ve ekler: "Mustafa Kemal sadece Ankara'da kalmaya karar vermiştir." (Atay, 1980: 418)

Ankara'nın, Malatya milletvekili İsmet (İnönü), Diyarbakır mebusu Zülfü (Tigrel), Erzincan mebusu Saffet Ziya ve 13 diğer il mebuslarının 9 Ekim 1923 günü TBMM Başkanlığı'na verdikleri önerge neticesinde "Türkiye Devleti'nin makarr—idaresi" olarak seçildiği 13.10.1923 günü ise Atatürk, amacını sonunda gerçekleştirmiş olarak, şöyle demişti: "Siyasî başkentimiz Anadolu'nun ortasında kalacaktır. Batının ve Doğunun temsilcileri bizimle bu başkentte temas

edeceklerdir... Ankara Hükümet Merkezidir ve ebediyen Hükümet Merkezi kalacaktır.”

Doğaldır ki, bu olay, yerli ve yabancı müzmin İstanbul “muhip”lerince kolaylıkla benimsenecek bir karar olmamıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında, Osmanlı saltanat makamının sergilediği âcizlik ve yetersizlik, kimi zaman da işbirliği tablosu önünde, güçlü Batılı devletlerin manda ve müzaheretine de kucak açan “İstanbul mütareke basını”nın da desteğini alarak yabancı işgâl kuvvetleri ve komutanlarına ev sahipliği yapan İstanbul, söz konusu karardan sadece bir hafta önce, yâni 6 Ekim 1923 günü ancak, Lozan Antlaşması çerçevesinde kotarılan boşaltma protokolü gereğince İtilâf Kuvvetlerince boşaltılmış ve Türk ordusuna teslim edilmiş bulunuyordu! Bütün bunlara rağmen yerli / yabancı İstanbul muhipleri, İstanbul’un tarihsel başkentliğinden ve efsûnlu güzelliği ile dumanlı hülyası ve de Boğaziçi’nin her türlü siyasî emeli kışkırtıcı sihriden bir türlü vazgeçemiyorlardı...

Öngider’in tespiti ile, İstanbul, Mustafa Kemal için, bir yönüyle gerçekten de “Kahpe Bizans”tır, çünkü birisi Kasım 1918 – Mayıs 1919 arasındaki dönemde, diğeri ise Ocak 1920’de son Osmanlı Meclis-i Mebusanı açıldığında olmak üzere, tam iki kere, Mustafa Kemal’e olası iktidar kapılarını açmamıştır. (2003: 56). Ayrıca, 600 yıldır İstanbul’da yaşayan Osmanlı entelijansiyası ve İmparatorluk eliti, Ankara’yı küçümsüyor, her şeyin yeniden eskiden olduğu gibi İstanbul’a dönmesini bekliyordu. O zamanki nüfusu sadece 30 bin dolayında olan küçük, basit, yoksul, tozlu-çamurlu yollu ve ışıksız – fersiz, taşralı Ankara, doğal olarak, bir milyona yakın nüfuslu ve dünyanın en büyük ve muhteşem şehirlerinden birisi olan, Batılı oryantalist gezgin ve casusların gözdesi İstanbul’la kıyaslanamazdı... İstanbul matbuatı, bu konuyu işliyor ve Mustafa Kemal ve arkadaşlarının fikirleri ile eylemlerini, alayla karışık eleştirmekten geri kalmıyordu. Mustafa Kemal ise bir yandan “İstanbul, bizim tarihimizin ve medeniyetimizin bir hülâsasıdır” derken, diğeri yandan da kendisine karşı çıkan rakip ve muhaliflerine, Ankara’nın başkentlik kararı ve Cumhuriyet’in ilânı ile cevap veriyor; arkadaşı yazar, Mardin – Manisa milletvekili Y. Kadri Karaosmanoğlu’na³ Temmuz 1924’te yazdığı bir

3 1932–1935 yılları arasında, Marksizmden yola koyulup, ideolojik olarak ondan farklı şekilde “Kemalist” devrimin teorisini yapmaya çalışan “Kadro” dergisini çıkaran beş Türk aydınından birisi olan Y.K. Karaosmanoğlu, 1934 yılında “Ankara” isimli bir ütöpik roman kaleme almıştır. Bu romanda, Türk Kemalist modernleşmesinin öncü sahnesi olarak tasarılan ve gerçekleştirilmeye çalışılan Ankara’nın, 1922 Sakarya Savaşı öncesi, Cumhuriyet’in ilânını izleyen ilk yıllar (1926) ve 1937–1943 arasında betimleyen (daha yaşanmamış) ütöpik dönemi olarak ayrıştırılan üç döneminin öyküsü, kahramanların davranışları ile birlikte verilir. Ancak asıl roman kahramanı, Ankara’dır. Yazar, kitabını 1964’te 3. Baskıya hazırlarken yazdığı “bir not”ta, aynen şöyle demektedir: “Ya son bölümde hayalini kurduğum Türkiye’nin gerçekleşmesine doğru bir gelişme olmuş mudur? Ben, o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmedim Atatürk’ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal

mektupta ise “Cumhuriyet Bizans’ı adam edecektir!” diyordu... Nitekim İstanbul, yeni duruma ayak uydurmuş; “kendisini affettirme amaçlı” olarak, Mustafa Kemal’in ilk heykelini Ekim 1926’da Sarayburnu’na dikmişti... O da, ancak 1 Temmuz 1927 tarihinde, yâni tam sekiz koca sene sonra, İstanbul’a yeniden gelecekti! (2003: 65–72).

Türk Kurtuluş Savaşı’nda “Düvel-i Muazzama”yı yenen Mustafa Kemal, “dünyanın en iyi (coğrafi) sitlerinden birinde kurulmuş ve içinden deniz geçen kent” olan “dünya kenti” İstanbul’u da, (elbette muazzam siyasî dehasının gücüyle), “coğrafi anlamda sıradan bir kentsel geleceğe yazgılı” (Kılıçbay, 2003: 108–109) Ankara ile yenmeyi başarmıştı! Bu ne müthiş bir düello ve sonuçtur! Muhteşem bir İstanbul tarihini kendi yazdığı tarihle ve muhteşem İstanbul – Boğazlar coğrafyasını, Anadolu’nun ortasındaki bozkır coğrafyasını (Atatürk Orman Çiftliği’nin bataklıktan kurtarılıp, yaratılmasında olduğu gibi) modern bir başkent coğrafyasına dönüştürmek sûretiyle yenebilmek, sıradandışılık, azim ve uzgörü gerektiren bir devasa projedir!

Atatürk’ün, Ankara’nın başkentlik kararını, kendi yakın silâh ve mesai arkadaşlarına bile kabul ettirebilmek için yoğun bir uğraş vermesi gerekmiştir. Bugün, (Akdere – Migros, Anka-Mall, Armada, Real - Bilkent, Panora gibi) son moda Alışveriş Merkezleri hâriçte tutulursa, Ankara’nın ticarî alt-merkez alanları sıralamasında (Ulus ve Kızılay’dan sonra) üçüncü konumda bulunan Tunalı Hilmi Caddesi’ne adını vermiş olan (İkinci Meşrutiyet’te İttihat ve Terakki mebusu ve) TBMM’de Bolu mebusu olup, Osmanlı Hanedanı’na karşı ihtilâlcî ve inatçı bir Batıcı, çağdaş uygarlık taraftarı olarak bilinen Tunalı Hilmi Bey (1871 – 1928), Ankara’nın başkentlik karar önergesinin tartışıldığı gün, delişmen tavrı ile şöyle konuşmuştu: “İstanbul ne olacak, Hilâfet’in merkezi mi? Peygamberimiz, onu, daima büyük üstünlüklerle Türklere lâyük bir şehir olarak görmüştür. Ecdâdımız onu fethetti ve 500 yıl savundu. Sizler de son gücünüze kadar savunacağınıza söz vermiş bulunuyorsunuz. Ben de sizlerin bu şehrin imârî ve güzelleşmesi için elinizden gelen bütün gayreti esirgemeyeceğinizden şüphe etmiyorum.” (Uluğ, 1997: 184)

O. Koloğlu’nun da vurguladığı üzere (2003: 10), İstanbul tarih boyu ve özellikle de Osmanlı’nın zâfiyet gösterdiği ve çöküşe geçtiği 19. yüzyıl boyunca, (1829 ve 1878 yıllarında olmak üzere) iki kere Ruslar tarafından kuşatılma tehdidi altında

Türkiye’ye yirmi yıl içinde varacağımızı umuyordum... Fakat biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından, hâlâ romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara’nın içinde tepinip durmaktayız.” (Bkz.: Karaosmanoğlu (1981: 17)) Yazarın sözünü ettiği ikinci bölüm ise, Kurtuluş savaşına katılmış asker, mebus, din adamı gibi meslek mensuplarının, “vurguncu, kurtuluşu (toplumsaldan kişisele doğru) çizgisinden saptıran, snop, halkın dışında yaşayan” bir gürüha dönüşmüşlük konularını tahlil edip, kıyasıyla eleştiren bir bölümdür...

kalmış; bir kez de İngiliz donanması, 1807 tarihinde Çanakkale boğazını aşır kenti top ateşine tutmuştu... 1912 yılındaki Balkan Savaşı'nda Bulgar orduları Çatalca yakınlarında zor durdurulabilmişti... Dolayısıyla, "Hicaz ve Kudüs'ten sonra Müslümanların üçüncü kutsal merkezi ve İslâmın tek savunucusu devletin ve hilâfetin merkezi olarak İstanbul'un, savunma konumlanışında askerî bakımdan zayıflık göstergeleri vardı. Bu sorun, yerli Müslümanlardan daha çok, Osmanlı hizmetindeki yabancı askerî uzmanlarca dile getirilmekteydi. İlk olarak konuyu, 1830'lu yıllarda Padişah II. Mahmut zamanında Osmanlı ordusunda danışmanlık yapan Alman / Prusya subayı (sonra Prusya Genelkurmay Başkanı da olmuştur; "Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835-1839)" başlıklı bir kitabı da vardır) Helmuth von Moltke (1800-1891) gündeme getirmişti. 1880 ve 1890'lardaki Osmanlı ordusunun yenileştirilmesinde mühim rol oynamış olan, kendine mahsus "savaş teorisi" de geliştirmiş bulunan H. von Moltke, Osmanlı'nın başkentinin, Osmanoğulları'nın 1326'da şehri fethetmesinden sonra (1365'te Edirne'ye nakil edilene kadar) ilk başkentliğini yapan Bursa'ya da değil ve fakat (kimi başka yer önerileriyle beraber) Ankara'ya taşınabileceğini önermişti. Koloğlu, Batılı (ve Hıristiyan) egemen ve büyük güçlerin, İstanbul gibi büyük ve tarihsel bir şehrin peşinde olduklarından, Sevr Antlaşması ve müzakereleri çerçevesinde yapılan görüşmelerde de, özellikle İngiliz tertiplerinde açığa çıktığı üzere, "Türklerin İstanbul'dan tamamen çıkarılması ve Orta Anadolu'ya (Bursa ya da Ankara'nın başkentliği ile birlikte) sürülmesi" fikrini savunduklarından söz etmektedir (2003: 11).

T. Çavdar ise İstanbul'un Türk tarihindeki "Avrupa rüyası"yla olan birlikteliğine değinmekte ve şöyle demektedir: "Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'dan önce iki başkenti vardı: Bursa ve Edirne. İmparatorluğun batıya, Balkanlara yönelik genişlemesi başlayınca bir Balkan kenti olan Edirne bilinçli bir şekilde başkent seçilmiştir. Böylece Avrupalı olma adeta simgelenmiştir. İstanbul'un fethiyle resim daha bir belirgin hale gelmiştir. Artık İmparatorluk Doğu Roma'nın yerini almış... Osmanlı İmparatorluğu artık büyük bir Avrupa devleti halini almıştır. 1918 Mütarekesi imzalanıncaya kadar bu özelliğini, kör ve topal olsa da, korumuştur... Bu kent bir yanıyla her zaman "Constantinople" izlerini taşımıştır" (Çavdar, 2003: 30).

Yine Çavdar'a göre, İstanbul, ekonomisi bakımından hep ayrıcalıklı bir kent olduğundan, yerli ve yabancı sermaye çevreleriyle olan organik ilişkisini her zaman ve zeminde korumayı bilmiş; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra içine girilen çok-partili demokrasi, Truman Doktrini / Marshall Yardımı, Sovyet Rusya / Stalin ve komünizm tehdidi, 1950-1953 yılları arasındaki Kore Savaşı ve OECD / IMF dolayımı ile ABD / NATO yörüngesi ve etki çemberine alınışla birlikte, Ankara'yı

sürekli olarak denetim altında tutmaya başlamıştır. İstanbul, Türkiye'ye "kendine ve küreselleşmeye uyumlu bir yaşam biçimi" sunmakta; medya tekeline tekrar eline geçirmiş bulunmakta ve özellikle 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasından ve "Türkiye'nin kapılarının (uluslararası) ticarî yağmaya açılması"ndan, banker / banka soğunlarından sonra, TÜSİAD, TİSK ve bankacılık / finansman sektörü temsilcileri gibi sermaye çevreleri sayesinde, "Ankara'ya karşı, Cumhuriyet içerisinde özerk bir bölge" olarak Ankara ve ulusalcı politikalara karşı (tekrar) muhalefet görevi yapmaktadır... "Korkmadan söyleyebiliriz ki Türkiye işbirlikçilerin elbirliğiyle bağımsızlık savaşının ağır günlerine dönmüştür. İstanbul hilafetin kaldırılmasının, cumhuriyetin ilânının, devletçiliğin öcünü almıştır. Ankara devrimci ruhunu kaybetmek üzeredir." (Çavdar, 2003: 38-46)

Sözü edilen devrimci ruh ise, "Kuvâyi Milliye Ruhü" olup, bellibaşlı özellikleri şu şekilde özetlenmektedir:

-Emperyalist ve kapitalist ülkelere karşı olmak ve "istiklâl-i tam" için mücadele vermek,

-“Misak-ı Milli” sınırları içerisinde yeni bir devlet ve yurt yaratmak,

-Ekonomide kamunun öncülüğünü gerekli bulmak, devletçilik ilkesi ile kamunun iktisadî gücünü arttırmak ve böylece devlet kalesini güçlü kılmak,

-Kamunun sosyal politikalarını yaratmak; eğitim, sağlık gibi alanlarda sosyal devlet yaklaşımını eksiksiz uygulamak,

-Yurttaşların çeşitli tüketim ürünlerine (Sümerbank ürünleri, temel tüketim malları, iâşenin ana unsurları gibi) ucuz bir şekilde kavuşmalarını temin etmek, bu suretle yaşamlarını kolaylaştırmak,

-Ekonomiyi her yönüyle planlı duruma getirmek (Birinci Sanayi Programı ve sonraki planlar, nihayet 1961'de Anayasa'ya giren (beş yıllık) plan kavramı gibi araçlardan yararlanarak)... (Çavdar, 2003: 46-47)

Söz konusu devrimci ruhu, 1940'lı yıllarda bizzat Ankara'da yaşadığı hâliyle, "o günlerin Ankara'sında, Kemalizm, Devletin resmî ideolojisi idi; Cumhuriyetçi, lâik ve devrimci bir felsefeyi benimsemiş olan gençlik kesiminde ve bürokraside, 'Devlet hizmetinin kutsallığı', 'Anadolu'yu ve insanını kalkındırma', 'Türkiye'yi çağdaş uygarlığa ulaştırmak' gibi yüksek idealler yaşıyordu" diye özetleyerek, özgün şiirine de aktarmış bulunan Ş. Özdenoğlu'nun mısraları şöyledir:

*"Bir dâvâ kentiydi Ankara / Her gün yeni şahlanışlara doğru /
Gözlerimiz ufuklara bakardı / Anadolu ayazında üşürdü ellerimiz /
Bir dâvâ kentiydi Ankara / Caddelerinde inanmış insanlar / Ve bol
güneş vardı..."*

Ve aynı şairin onyıllar geçtikten sonraki (1980'li yılların kasvetli Ankara'sını betimleyen) mısraları şu dizelerdeki ruh hâlini yansıtır olmuştur:

*"Bir dâvâ kenti değil Ankara şimdi / Kokuşmuş batağında günlük
politikanın / Ve ezilmiş altında linyit dumanının / İnançsız ve
Atatürk'süz / Yetimdir şimdi!" (Özdenoğlu, 2000: 184-185)*

Ankara - Başkent'in Kuruluş Dönemi İmarı

Daha 1936 yılında, o zamanlar İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Belediyeler İmar Heyeti'ne uzman şehirci olarak girerek, 1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığı'nın da kurucuları arasında yer alan Mithat Yenen'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir türlü ele alamadığı işlerden birisi olan Türk şehir ve kasabalarının imarı davası, Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte ele alınmış ve 1933 yılında, 1882 yılında çıkarılmış bulunan "Ebniye Kanunu"nun birkaç maddesi bırakılarak, 2290 sayılı "Yapı ve Yollar Kanunu" yürürlüğe konmuştur. Böylece bu tarihten itibaren Türk şehir ve kasabalarının imarı için yeni bir çığır açılmıştır. Şehir plancılığının ayrı bir ilim olduğu ve her şehir ve kasabanın kendine ait sorunlarının, bu bilim dalının yardımıyla çözümlenmesi gerektiği anlayışının ilk örnek alanı olarak da Ankara seçilmiştir (Yenen, 2000: 7-10).

Gazi M. Kemal Paşa, daha 24.07.1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından önce, ulusuna ve tüm dünyaya "tam bağımsızlık" ilkesine verdiği önemi vurgulamak amacıyla, "İzmir İktisat Kongresi"ni toplamıştır. Anılan kongre esnasında, 4 Mart 1923 tarihinde kabul edilmiş bulunan toplam 12 maddelik "Misak-ı İktisadî Esasları"nın konumuzla ilgili ve (yeni) Türk şehirciliğinin de ilkeleri sayılabilecek maddeleri olarak şunlar kayıt altına alınmıştır:

-“Madde 3-Türkiye halkı tahribat yapmaz; imâr eder. Bütün mesâî iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matûftur;

-Madde 6-Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız;

-Madde 8- Birçok harbler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci

emelimizdir. Türk, mikropdan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir. Bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever;

-Madde 9- Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur; Ecnebi sermayesine aleyhdar değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun, doğrudan doğruya alır.”

Cumhuriyet yönetimi, yukarıda da bahsedildiği gibi, kendine özgü kentsel ve mekânsal politikalarını geliştirmeye, Bizans ve Osmanlı vârisi İstanbul’da değil ve fakat 13 Ekim 1923 tarihinde TBMM’de başkentlik (Makarr-ı İdare) kararı açıklanan o çorak, o yoksul, o ıssız, o yolsuz ve susuz Ankara’da başlamıştır. Kutsal bağımsızlık savaşının komuta ve harekât merkezi Ankara; geçmiş temsilcisi ve kozmopolit İstanbul’a karşı, yeninin, çağdaş yerlinin ve ulusal olanın, vefa ve kadir bilmenin, aydınlığa ve bilime inanarak doğaya ve maddî, sosyal yoksunluk ve yoksulluklara kafa tutmanın ve onları insan ve ulus iradesiyle yenmenin, alçakgönüllü ama özlü ve ruhlu bir azim ve kararlılığın öncü simgesi ve tüm memleket ölçeğine yaygınlaştırılacak örnek uygulamasını temsil edecektir.

16 Şubat 1924’te 417 sayılı “Ankara Şehremâneti Kanunu” kabul edilir; 24 Mart 1925’te, Yenişehir’in gereksindiği toplam 4 milyon metrekairelik kamulaştırmayı mümkün kılan 583 sayılı “Ankara’da İnşaası Mukarrer Yeni Mahalle İçin Muktazi Yerler ile Bataklık ve Mezrai Arazinin Şehremânetince İstimlâki Hakkında Kanun”; 22 Mayıs 1926’da 844 sayılı “Emlâk ve Eytam Bankası” kanunu; 28.05.1928 tarihinde 1351 sayılı “Ankara Şehri İmar Müdürlüğü” kanunu çıkarılır. Sonra da, Ankara şehrinin daha yeterli bir başkent şehir planına kavuşması için, dâvetli olarak belirlenen Berlin’li Alman hocalar J. Brix, Hermann Jansen ve Fransız Hükûmeti baş mimarı L. Jausseley’nin katılımı ile 1927 yılındaki “Ankara Şehir Planı Yarışması” düzenlenir. Prof. Hermann Jansen’in, “mütevazi, ekonomik koşullara uygun”, “gerçekçi ve uygulanabilir” diye tanımlanan projesiyle kazandığı ve “50 senelik inkişâfa ve 250-300 bin nüfusa göre tertip” edilmesi öngörülmüş başkent imar planı yarışmasının, Mustafa Kemal devrimciliğinin, bilime ve tekniğe, o gün için çağdaş medeniyet düzeyini temsil ettiğine inanılan Avrupa’nın ilerlemiş kentçiliğine duyduğu güven neticesi oluştuğuna dikkât çekmek gerekir. Bir de, 1351 sayılı “Ankara Şehri İmar Müdürlüğü” kuruluşuna ilişkin kanun görüşmeleri sırasında, “Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti Ankara şehrinin Cumhuriyetin şerefi ve gayesiyle uygun bir şekilde intizamı çok büyük ve millî bir mesele olduğundan ve doğrudan doğruya bir devlet meselesi addedildiğinden bir şehir belediyesine terk edilemeyeceği” konusunda Cumhuriyet kurucularının düştüğü

tarihî nota vurgu yapılmalıdır...

Falih Rıfki Atay'ın deyişiyile, "Ankara'da bir Avrupa şehri kurmak" isteği doğrultusunda olarak Ankara'nın imarına yönelik atılan başlangıç adımlarından sonra, Cumhuriyet yönetiminin 1930'lu yıllarda çıkardığı yasalar, kurumsal ve teknik olarak, Türk kent planlamasının önemli yapı ve kilometre taşlarını oluşturmuşlardır. Modern Türkiye'nin kurucusu Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 1 Kasım 1935 tarihinde TBMM'de yaptığı açış konuşmasında vurguladığı "Türk'e ev ve barınak olan her yer, sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır" ilkesinin yönlendiriciliğinde, birbirine bağlı pek çok yasa ülke şehircilik ve yapılaşma mevzuatına eklenir. Bunlardan başlıcaları (ki 2000'li yılların başına dek ülke planlama çerçevesini oluşturmuşlardır): 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı "Belediye Kanunu", 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu", 21 Haziran 1933 gün ve 2290 sayılı (ve belediyelere 50 yıllık planlarını yaptırma yükümlülüğü getiren) "Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu" ve 24 Haziran 1933 tarih ve 2301 sayılı "Belediyeler Bankası Kanunu"dur (Tekeli, 1978: 51-58; Tekeli, 1998b: 103).

1950 yılında Ankara Belediye Başkanı seçilen A. Benderlioğlu'na göre, Ankara'nın başkent olarak kuruluşu ulu önder Atatürk'ün himmeti ile gerçekleştiğinden dolayı, Yüce Önder'i, "Ankara'nın ilk ve baş mimarı" saymak yerinde olur (2000: 19). Ne var ki, ulu önderin bile, Ankara şehrinin plan müellifi H. Jansen'in: "Bir şehir planını tatbik edebilecek kadar kuvvetli bir idareniz var mıdır?" sorusuna muhatap olması neticesinde, kızarak: "Koca memleketi yedi düvelin elinden kurtarmışız, bir ortaçağ saltanatını yıkarak yerine devleti kurmuşuz, bunca devrimler yapmaktayız... Bütün bunları başaran bir rejimin bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette olup olmadığı nasıl sorulabilir?" diye hiddetlenerek cevap vermesine ve konuyla ilgili bütün özenine rağmen, Ankara'nın Yenişehir bölgesinden başlayan oluşma ve yapılaşma sürecinin, ne yazık ki, (failleri arasında zamanın Vali ve Belediye Başkanını da içeren) toprak / arsa rantı spekülasyonu amaçlı girişimlere hedef olduğu ibret dolu bir vâkıdır (2000: 20-21, 29; Uzgören, 2000: 36).

Ankara deneyimi, Atay'ın da vurguladığı üzere, "Osmanlı'dan şehircilik yerine, anıtcılık mirası devralarak, arsa spekülasyonuna dalan ve bu sûretle, Jansen planının ve umumiyetle plan disiplinciliğinin, spekülasyoncular ve keyfîciler elinde iflâs etmesine" yol açan politikacı, tüccar ve bürokratlar yüzünden, 10 yıl içerisinde "devrimci coşkuların çıkarıcı tutkuya dönüşmesi sonucu" başarısızlıkla bitmiştir. (Atay, 1980: 420-428; Tankut, 1981: 119; Bostanoğlu,

1990: 80; Karaosmanoğlu, 1981) Yine Atay'ın yargısıyla: "Ve tıpkı İstanbul'da spekülasyoncu ve arsa vurguncularının Prost'a oynadığı oyunu, Ankara'da yabancı şehircilere oynadılar. Yerli imar, orta Anadolu'da, hiç şüphesiz bugüne kadar harcadığımızdan daha az masrafla elde edeceğimiz yeryüzünün en ileri şehri hayâlini mahvetti." (Atay, 1980: 427)

Ancak hiç kuşku yoktur ki, bu özgün başkent oluşturma / yapılandırma deneyimi, evrensel ölçekte ve önemde bir girişimdir ve "kentleşmede / mimarîde öncü girişimler" in uygulama sahnesi olarak da her daim, Türk kentleşme tarihinde bir başlangıç, kaynak, ibret ve esinlenme dönemi ve başvuru adresi olarak kalacaktır (Bostanoğlu, 1989a).

Planlama ve Ankara, Şimdi Nereye?

Planlama

Şimdi, F. R. Atay'ın "Çankaya"sının ilk baskısını 1968'de yaptığını dikkâte alarak şu gözlemini tekrar hatırlayalım:

"Şehir planında evsiz fakirlere verilmek üzere bir ucuz arsalar bölgesi ayrılmıştı... Belediye bu vazifesini de bir yana bıraktı. Dışarıdan gelenler Ankara kalesi tarafındaki sırtlarda ilk gecekonduları tecrübe ettiler. İmar Komisyonu⁴ yıkılma kararı verdi, vilâyet ve belediye aldırış bile etmedi. Türkiye'de gecekondu faciası, işte o zamanlar Ankara Belediyesinin imar plâncılığını bu türlü baltalamasından aldı, yürüdü. Şimdi Ankara'da bir kaçak şehir var! Bir bütün şehir... Kale etrafındaki dağları kaplayan bir şehir... Çok defa kendi kendime düşünür sıkılırım: - Türklerin şehirciliği mi? Yenişehir taraflarında gördüğünüz bir Avrupalı şehircinin plâni... Ve bir dev parmak bana dağ mahallesi ve yayintılarını gösterir gibi olur: - Onların asıl medeniyeti ve kültürü işte bu... (a.b.ç. Ö.B.) der." (1980: 427) Ne kadar acıtır, içten, dokunaklı ve yakın bir tespit, değil mi?

1955 yılına gelindiğinde, "planlı" Ankara, artık denetim dışı gelişmiş, büyümüş ve yarım milyonu bulan nüfusuyla, yeniden-planlanması zorunlu bir kent olmuştu... Uluslararası bir yarışma düzenlenerek, yarışmayı kazanan ve kentin 2000 yılında 750.000 nüfusa ulaşacağını öngören Nihat Yücel ve Raşit Uybadin'in planı, 1957 yılında onanarak yürürlüğe girdi. Planda, kentin kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinde gelişme eğilimi korunuyor ve kentteki doğal vâdi ve dere yatakları yapılaşmaya zinhar açılmıyordu... Ne var ki Ankara, 1960'lı

4 F. Rıfki Atay, bu Komisyon'un başkanlığını bizzat üstlenmiştir. Onun için gözlem ve yargıları son derece önemli ve doğru olmak gerekir.

yılların başındaki “yap-sat” ve “yık-yap-sat” piyasasının isterleri doğrultusunda olarak yapılarda sağlanan 2–3 kat artışla, planın öngördüğü nüfusa daha 1965 yılında varmıştı bile... (Türksoy, 1999: 13).

Yapılaşma, gecekondulaşma ve konut ihtiyacı baskısı, kentte sürekli çalışacak bir planlama bürosunun oluşturulması düşüncesini besledi. 1969 yılında da “Ankara Metropolitan Alan Nâzım Plan Bürosu” kurularak faaliyet geçti ve anılan Büro, geliştirdiği “Ankara 1990 Planı”nda, şehrin konut ve sanayi bölgeleri vasıtasıyla batıya doğru geliştirilmesi temel stratejisini benimseyerek, uygulamaya koydu (Türksoy, 1999: 14).

Sözü edilen Büro’nun başkanlığını üstlenmiş bulunan H. Alatan, o zamanlar, çalışmalarında referans alabilecekleri, geliştirilmiş herhangi bir bölge planı ya da millî plan olmadığından, küçük bir kadroyla “kendi göbeklerini kendilerinin kestiğini”, 20 Türk şehrini örnek alarak, Ankara’nın olası gelişimini tahmin etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. 1984 yılında bu bürolar kapatılana kadar, merkezî idare ile yerel yönetim arasında kurdukları iyi ilişkiler sayesinde de misyonlarını başarıyla tamamlamış olduklarını sözlerine eklemiştir. Alatan’a göre, bugün gecekondudan daha kötü bir sorun olarak, gecekonduların yoğunluğunu dört katına artırıp, servis kalitesini arttırmayan imar islah planları yapım sürecinin yarattığı sorunlar gündeme gelmiştir... (Kendileri zamanında başlanmış) Önce iyi olan “Dikmen Vâdisi” projesi, bugün “taşlaşmış” durumdadır! (Alatan, 1999: 17–21)

1973 yılında CHP’nin büyükşehir belediyelerindeki başkanlık ve belediye meclis üyelikleri seçimlerini büyük çoğunlukla alması üzerine, “halktan ve belediyecilerden değil, yukarıdan teknisyenlerce geliştirilip” belediyecilere önerilen “(sosyal-demokrat) yeni belediyecilik” ilkeleri, ki bunlar demokratiklik, üreticilik, kaynak yaratıcılık, toplumsal tüketimi örgütleyicilik, birlikçi bütünlükçülük ve kural koyuculuk olarak formüle edilmişlerdir, bu görüşe yakın belediyeciler vasıtasıyla uygulamaya aktarılmaya çalışılmıştır (Keleş, 1988: 294; Tekeli, 1988: 40; aktaran: Bostanoğlu, 1990: 84).

1977’de CHP’den, (1973–1977 arası başkanlık yapan halkçı / toplu taşımacı / (kentlere) meydancı / (çocuklara) sütçü ve bugünkü Batıkent’in kökenindeki “Akköndü Projesi”nin mimarı Vedat Dalokay’dan sonra) Ankara Belediye Başkanı seçilmiş olan Ali Dinçer⁵, göreve geldiği zaman neredeyse onyıldır devam edegelmekte olan Nâzım Plan (Bürosu) çalışmasının bir türlü bitirilemediğini ve politikacı olarak bundan dolayı sıkıntı çektiklerini şöyle ifade etmektedir:

⁵ Kent-Koop Batıkent Kooperatifler Birliği Başkanlığı da yapmış olan A. Dinçer, Nisan 2007’de vefat etmiştir.

"Tamam, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir; ama, nazım planı bitirmek için o kadar süre beklemenin gereği de yoktur; bürokrasi bir ölçüde bir oyuncağa sahip olduğunda, o oyuncağı elinden kaçırmak istemiyor ve uzatıyor da uzatıyor işleri; fazla riski de yok, aybaşında maaşını alacak, iflas etme riski yok... Ancak biz, politikacı olarak, belli taahhütlerle geldiğimiz için, arkadaşlarımızı zorladık ve 78'de Ankara imarıyla ilgili nazım plan sonuçlandırıldı. Şimdi bakıyoruz, bu nazım plan var mı, yok mu? Kuşku götürüyor... Bizim dönemimizde elli bin konutluk yapılan Batıkent'in yanında yüz bin konutluk yeni Batıkent yapılacağına, Çayyolu Projesi ortaya çıkıyor, Eskişehir Yolu'ndaki yapılanmalar ortaya çıkıyor. Plan disiplinine aykırı olduğu için, bunlara rasyonel, akılcı yaklaşımlar demek mümkün değildir." (Dinçer, 2001: 195)

12 Eylül 1980 askerî darbesi ile tüm yerel yöneticilere, partizan siyaset ve teröre bulaştıkları suçlamasıyla işten el çektirilmiş ve yerel meclisler dağıtılmıştır. 1984–1989 arasını içeren "Özal – ANAP" dönemi belediyeçiliği, 1973'ten beri genellikle sosyal-demokrat belediyeçiler ve politikacılarca desteklenen yerel yönetimlerin güçlendirilmesi politikasını sonuca vardırmış ve ilk meyvelerini toplamaya başlamıştır. 1984'te 185 sayılı KHK ve 3030 sayılı yasa ile başlatılan anakent ve ilçelerden oluşan iki-kademeli metropoliten belediyeçilik süreci, önce İstanbul, Ankara ve İzmir'de, daha sonra da Adana, Bursa, Konya ve Gaziantep'te uygulanmıştır. 11 Kasım 1985'te ise 3194 sayılı ve yerel yönetimleri daha fazla özerkleştirmeye yönelik yeni "İmar Kanunu" yürürlüğe konmuştur. 21 Mart 1983'de 2805, 8 Mart 1984'de 2981 ve 22 Mayıs 1986'da 3290 sayılı "İmar Affı" yasaları çıkarılmış ve gecekondu bölgeleri yasallaştırılarak, yeniden ve yoğun bir yapılaşmanın önü açılmıştır. Gecekondu spekülörleri, her zaman olduğu gibi yine kazançlı çıkmışlardır. Yine bu dönemde, 10 Temmuz 1981 tarihli 2487 sayılı, 17 Mart 1984 tarihli 2985 sayılı "Toplu Konut" yasaları gündeme getirilmişlerdir.

İ. Tekeli'ye göre 1984 – sonrası belediyeçiliğin temel özellikleri şunlardır: Yükselen gelir; metropoliten alanlarda iki-kademeli belediyeçilik; planlama yetkilerinin belediyelere devri; eski eserler ve sit alanlarındaki yıkımcılık; ihâle özelleştirmeciliği; dış borçla büyük altyapı projeleri uygulamacılığı; plansızlık ya da yabancı eliyle plancılık; "yap-sat-devret" projeciliği; özel araba savunuculuğu ve çağdaş olmayan milli kültürçülüktür (Tekeli, 1988: 42-44; Bostanoğlu, 1990: 87).

Yine Tekeli'ye göre, bilimsel ele-alışlarda, Türk modernleşmesi şehirciliği şöyle bir gelişme göstermiştir: Tanzimattan Cumhuriyet'e kadar "sıkılğan bir

modernite” projesinin, Cumhuriyet’in başlangıcından 1950’li yıllara kadar “radikal bir modernite” projesinin, 1950’li yıllardan 1980’lere kadar “popülist bir modernite” projesinin varlığı gösterilmekte, 1980’li yıllardan sonra ise modernite projesinin hızla aşındığı (yâni bir anlamda “post-modernite” dönemine girildiği) ileri sürülmektedir (Tekeli, 1999: 16).

Cumhuriyet’in 75. kuruluş yıldönümü nedeniyle yapılan Türk şehircilik değerlendirmelerinde ise, genel olarak, Tekeli’nin şu yorumu ağırlık kazanmıştır: Toplu konut sürecinin kendisini Türkiye’de benimsetmeye çalıştığı 1970’li yılların ikinci yarısından sonra gecekondü süreci de nitelik değiştirerek, yarı-mafyalaşmış bir sektör haline gelmiştir. 1984 yılında gerçekleşen gecekondü affı da nitelik değiştirmiştir. Çok katlı olmayan gecekondü bölgelerinin ıslah planlarıyla apartmanlaşmasına yol açılmak istenmiş ve gecekondü yapanlara kentsel ranttan pay alma olanağı getirilmiştir. Af, kentlerin imarlı mahallelerindeki kaçak yapıların da affını getirmiştir. Böylece, kentlerde imar planlaması anlamını büyük ölçüde yitirmiş, modernitenin imar planıyla denetleme biçimlerinin savunulması zorlaşmıştır (Tekeli, 1998a: 1, 23; ayrıca bkz.: Bostanoğlu, 2000: 426).

T. Şengül’e göre ise, 1980 - sonrasında dünya kapitalist ekonomisinin içine girdiği krizden çıkış amacıyla getirilen küreselleşme amaçlı neo-liberal politikalar, gelişmiş ülkelerdeki Keynesçi (refah devleti) ve (ülkemiz gibi) az gelişmişlerdeki ithal ikamesi (devletçi) kalkınma politikalarının terkine işâret etmekte ve kentlerde gerçekleştirilen dönüşüm ile emeğin-yeniden-üretimi mekanizmaları yerine sermayenin-yeniden-üretimine geçişin habercisi ve uygulama araçları olmaktadır (Şengül, 2003: 193).

Yine Şengül’e göre, İstanbul’u yerinden ederek başkentlik işlevini üstlenen Ankara kentinin “ulus-devlet oluşturma” projesinin, ki kendi bizâtihi bu projenin en önemli sosyo-mekânsal boyutunu teşkil eder, üç dönemli bir yapılanmadan geçtiği söylenebilir. Bunlar, sırasıyla şöyledir: 1-Ulus(al)-Devletin kentleşmesi (1923-45) (İstanbul-Ankara ikililiği ve Ankara özelinde de Eski Ankara-Yeni Ankara gerilimi bu döneme damga vurur); 2-Emek Gücünün Kentleşmesi (1945-80) (gecekondulaşma ve enformel emek pazarının yaygınlaşması ve (yoksul) Kuzey Ankara - (zengin) Güney Ankara çelişkisi görülür); 3-Sermayenin Kentleşmesi (1980 Sonrası) (İmar ıslah planları ile gecekondü stokunun dönüşüme açılması ve üst-orta sınıfların, mevcut kentlerin dışına (Ankara’da Bilkent örnek yapılaşmasında olduğu gibi) kaçması; ayrıca da Büyükşehir Belediyelerinin öncülüğü ile rantı yüksek kent kesimlerinin gecekondülardan temizlenerek, yerlerinin yüksek gelir gruplarına yönelik konut, alışveriş merkezi türü uygulamalarla donatılmasına tanık olunur)... (Şengül, 2008: 17-21).

1980 - sonrası içine girilmiş bulunan neo-liberalleşme, küreselleşme, tarımın ve hayvancılığın ve sanayinin tasfiyesi, özelleştirme, yabancılaştırma, kırsal nüfusun kentsele göç(ertilme) hareketleri ve tüm ulusal ve kentsel varlıkların parası olana pazarlanması süreç ve furyasında ortaya çıkan Türk kentleşme tablosu ise şu şekilde özetlenebilir (Bostanoğlu, 2005: 45-46):

(Türkiye sanayisinin kalbi olarak başlıca İstanbul'da) Sanayinin merkezdışılandırılması ve/ya da sanayisizleşme, hizmet alanlarının büyümesi, yoğunlaşması, toplumsal ve etnik kutuplaşmalar, süre giden ve kimi akademisyenlerce "yoksulluğu nöbetleşe devreden / devralan" olarak tanımlanmaya başlayan (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001) gecekondu, apart-kondu, "kentsel (gecekondu-üst-gelirli-dokusuna-) dönüş(tür)üm" proje çalışmaları (Ankara'da, 1989-2003 yılları arasında SODEP'ten seçilen (Kent-Koop kökenli) Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın ve Çankaya Belediye Başkanı Doğan Taşdelen gibi (CHP - SODEP - SHP - DSP çizgisindeki) "yeni belediyecilik hareketi"ne bağlı yöneticiler idaresinde geliştirilen, daha sonra kent yoksullarının tasfiyesine ve büyük rant spekülasyonlarına yol açtığı savlanan "Dikmen Vâdisi", "Portakal Çiçeği Vâdisi", "Gecekondu Çağdaş Konuta (GEÇAK)" projeleri, daha çok büyük kentlerde görülen zengin ve yoksul gettolaşmaları, çok-katlı iş-merkezi, banka ve/ya da holding merkezi gökdelenler, dev-ofis-merkezleri, plazalar, hipermarketleşme, küreselleşme olgusunun "kültürel aynileşme" örnekleri olan (İstanbul'da Galleria, Akmerkez, Carousel, Capitol, Ankara'da ise Bilkent-Real, Aktepe-Migros, Armada ve Panora gibi) alışveriş-eğlence-oturma-çalışma unsurlu dev alış-veriş-merkezlerinin (AVM'ler) pıtrak gibi bitmesi (Hacısalıhoğlu, 2000) olgusu, İstanbul başta, büyük kentleri yaşanmaz hâle getiren "kapkaç terörü", "tinerci sokak çocukları çeteleri terörü" ve sayıları her gün artan sayısız türde "mafya çeteleşmeleri" gibi toplumsal / mekânsal oluşumlar... Ayrıca, "Mall"larda şekillenen ve dillenen (Anka-Mall, "Mall-Tepe") kent ve rant sermayesi yoğunlaşma örnekleri, kent merkezlerinde çöküntü alanları ve köhneme oluşumu, merkezî iş alanlarına yakın köhne konut dokusunun soylulaştırılması (gentrification) (İslam, 2003), kentlerdeki ormanlık alanların ve su havzalarının gecekondu ve villalar tarafından kaçak ve yasadışı yapılaşması ile sürekli işgâli, kaçak şehir parçaları oluşumları (İstanbul'da Sultanbeyli, Akfırat, Çavuşbaşı yerleşmeleri gibi) ve bunlarla ilgili dile getirilen yeni "imar / kaçak yapılaşma affı" girişim niyetleri, ıslâh imar planı uygulamaları sonucunda iyi-konumlu arsa sahiplerinin yap-satçı müteahhitten ortalama iki daire "kapması", ancak gecekonduardaki kiracıların bu mahallelerden tamamen sürülmüşlüğü olgusu (Sönmez, 2003: 111), (Brezilya - tipi) "korunmalı yerleşmeler" (gated communities) biçiminde ve geleneksel mahalleye karşı ve zıt olarak "site"(ler) ve "(İslâmî) cemaat -tipi" yapılaşma ve kolonileşme furyası...

2000’li yıllarda, küreselleşme ve AB’ne hazırlanma ve “AB müktesebatı”na uyarlanma sürecinin zorunlu kıldığı bir gelişme olarak “kamu reformu ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması” genel amacı çerçevesinde ve yukarıda sayılan tüm kentsel oluşum ve (moda-vâri) hareketlerin yasal ve hukukî altyapısını oluşturmak üzere, çeşitli yeni yasal düzenleme hamleleri yapılmıştır. Bunların belli başlıları şunlardır:

05.07.2001’de kabul edilen 4686 sayılı “Tahkim Yasası”, 04.06.2003 günü TBMM’de kabul edilen ve BM’de “İkiz Sözleşmeler” diye anılan “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ve “Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi”, 04.01.2002 tarih ve 4734 sayılı “Kamu İhale Kanunu”, 05.01.2002 tarih ve 4735 sayılı “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu”, 09.01.2002 tarih ve 4737 sayılı “Endüstri Bölgeleri Kanunu”, 28.03.2002 kabul tarihli ve 4749 sayılı “Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi hakkında Kanun”, 27.02.2003 tarih ve 4817 sayılı “Yabancıların Çalışmalarına İlişkin Kanun”, 05.06.2003 tarih ve 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, 19.07.2003 tarih ve 4916 sayılı “Yabancılara (30 ha’ a kadar) Gayrimenkul Toprak) Satışı Yasası”, 04.03.2004 tarih ve 5104 sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”, 15.07.2004 tarih ve 5227 sayılı “Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması hakkında Kanun” (Cumhurbaşkanınca, Anayasa’nın 89 ve 104. maddeleri gereğince geri gönderildi), 23.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı “Büyükşehir Belediye Kanunu”, 24.12.2004 (R.G.) tarih ve 5272 sayılı “Belediye Kanunu”, 15.12.2004 (R.G.) tarih ve 5273 sayılı “Arsa Ofisi ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü’nün Kaldırılması Hakkında Kanun”, 04.03.2005 (R.G.) tarih ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu”, 31.03.2005 (R.G.) tarih ve 5326 sayılı “Kabahatler Kanunu”, 11.06.2005 (R.G.) tarih ve 5355 sayılı “Mahalli İdare Birlikleri Kanunu”, 05.07.2005 (R.G.) tarih ve 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”, 13.07.2005 (R.G.) tarih ve 5390 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, 13.07.2005 (R.G.) tarih ve 5391 sayılı “İl Özel İdaresi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 03.07.2005 (kabul) tarih ve 5393 sayılı “Belediye Kanunu”, 19.07.2005 (R.G.) tarih ve 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Koruma Kanunu”, 02.11.2007 tarih ve 5706 sayılı “İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun”, 14.11.2007 tarih ve 5711 sayılı “Kat Mülkiyeti Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, 20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı “Vakıflar Kanunu”, 06.03.2008 tarih ve 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” , 07.05.2008 tarih ve 5761 sayılı “Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”,

03.07.2008 tarih ve 5782 sayılı “Tapu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 24.07.2008 (kabul) tarih ve 5793 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair kanun”, 30.07.2008 tarih ve 5794 sayılı “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”...

Genel gerekçesinde “kurumlar arasındaki yetki karmaşasından kaynaklanan ve ortak bir planlama dilinin kullanılmamasından dolayı yaşanan mekânsal parçalanmaları önlemek”ten bahseden yeni “İmar ve Şehircilik Yasası Tasarısı” ise, birkaç yıldır bekletilmesine karşın, henüz yasalaşamamıştır.

2000’li Yıllarda Ankara

Yukarıda açıklanan tablo önünde “Mustafa Kemal’in başkenti Ankara” bugün nerede konumlanmaktadır? O Ankara ki bazıları onun için, Atatürk’ün kimi uygulamalarından (örneğin “heykele düşkünlük”⁶ (!) ya da Yalova köşkü binasının “yerini beğenmeyerek, biraz ileriye ve çok büyük masrafla kaydırılmasını emretmek” (!) gibi) hazzetmediğinden, (Ankara’yı kuran) bürokratların spekülasyona düşkünlüğünden ve Türk bürokrasisinin büyük kesiminin orada oturmasından, onların da devlet mevzuatının zorunlulukları neticesi özel ve sivil kesime, istedikleri ölçü ve genişlikte kültürel, ekonomik ve ticarî serbestiyet tanımamasından dolayı, sivri bir ifade ile, “Ankara Dükalığı” tanımını kullanmaktadır (Ural, 2005: 62-63, 86-90, vd.)

Ankara (Büyükşehir Belediyesi) idaresi, “sosyal-demokrat” (SODEP’li) Murat Karayalçın’dan sonra, 1994’ten itibaren şimdiye kadar (yâni üç yerel seçim dönemi boyunca), İbrahim Melih Gökçek tarafından yürütülmüştür.⁷ Gökçek, “Cumhuriyet tarihinin ilk ‘İslâmcı’ partisi olan ve 26 Ocak 1970’te Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve arkadaşları tarafından kurulmuş bulunan “Millî Nizam Partisi” – 11 Ekim 1972’de kurulan (“Âdil Düzen’ci” ve “Mânevî Kalkınmacı”) “Millî Selâmet Partisi” – 1983 yılında kurulan “Refah Partisi” – 1998’de kurulan “Fazilet Partisi” – ve son olarak da 2001 yılında, iki ayrı parti hâlinde kurulan “Saadet Partisi” ve (eski partideki “yenilikçilerin önderi” R. Tayyip Erdoğan tarafından kurulan) “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)” çizgisinden gelen bir yerel siyasetçidir.

Refah Partisi, 1984 yerel seçimlerinde tüm ülkede 16 belediyeyi kazanmış, bu sayıyı 1989’da 74’e, (20.10.1991 genel seçimlerinde ilk kez TBMM’ye 62

6 1934’te tamamlanmış olan “Kızılay Zabıta (Güvenlik) Anıtı”nın oluşum öyküsünün anlatıldığı bir “sol-kökenli bakış-açılı” öykülemeye de, buradakine benzer “(o zamanki yönetim kadrosunun) Faşist Sanat’a itibar etme(leri)” iması için bkz.: (Sargın, 2003).

7 “Dükalık” kaderi, bu olsa gerektir!

milletvekili ile girdikten sonra) 1994'te ise (Ankara, İstanbul dâhil 4 büyükşehir ve 12 kent merkezi ile birlikte) 329'a çıkarmıştır! Ankara da, 1994'te, "143 trilyon borcu olan iflâs etmiş bir belediye" olarak, (Refah Partisi'ne 1991'de intisap ederek, aynı yıl Keçiören'den Ankara milletvekili olan) M. Gökçek tarafından teslim alınmıştır. Gökçek, kendinden önce görev yapan "sol-demokrat" belediyecilik hareketi temsilcilerinin süreç içerisinde "seçkinciliğe evrilmeleri" ve belediyeciliği dış kredilerle yapılan büyük proje idareciliğiyle özdeşleştiren "projeci" anlayışa, kentsel hizmetleri "özel"den sağlamayı vâz'eden "kent işletmeciliği"ne dönüştürmeleri ve "kentsel rant" spekülasyonuna yönelmeleri neticesinde kendilerinden bekleneni verememeleri olgusunun kendisine sağladığı "rövanş" olanağını (Doğan, 2005b: 132; ayrıca bkz. Bostanoğlu, 1989b; Bostanoğlu, 1990: 89-91), çok da başarılı bir şekilde kullanmıştır!

Kendi anlatımıyla, ilk yıllarda "önemli sosyal projeler ve alt ve üst yapıya yönelik Ankara projeleri"ne önem vermiş, "yaşlılara serbest kart uygulaması", "yaşlılara evlerinde hizmet", (Türkiye'de ilk kez "otobüslerde bayramlarda ücretsiz yolcu taşınması", "gezici diş tedavi ve sağlık taraması", "ucuz halk ekmeği üretimi", "her gün 25 bin dar gelirliye yönelik gezici aşevleri ve ücretsiz yemek dağıtımı uygulaması", (Türkiye'de ilk) "çocuk meclisi uygulaması", "sokaklarda çalışan çocuklar proje merkezi", "(kulüp yardımları ile) spora sahip çıkma, 154 yerde onbinlerce ev hanımına yönelik "BELMEK adıyla kurulan meslek edindirme kursları", "kukla tiyatrosu", "Altınpark Dünya Merkezi'nde çocuklara yönelik eğlence olanakları" gibi faaliyetlerde bulunmuş ve eski yönetimden kalan (Metro ihâlesi, kömür alım ihâleleri ve BELKO şirketlerinin borçları, Dikmen Vâdisi 2. Etap Projesi'ndeki müteahhit ödemelerinin (yarıya) düşürülmesi gibi) pürüzlü işleri çözümlenmiştir... Köprülü kavşak çalışmalarına başlamıştır. Asfalt ve altyapı işlerini sürdürmüştür. Dev fiskiyeli meydan düzenlemeleri yapmıştır. Bosna-Hersek'lilerle dayanışmak için anıt yarışması düzenlenmiştir. Sokak çeşmeleri yapımı ile "tarihî çeşme kültürü" canlandırılmıştır. Yönetime geldiğinde %17 olan metro inşaatı, (1996 itibariyle) %76'ya ulaşmıştır. Kanal ve içmesuyu çalışmalarında önemli mesafe katetmiştir. 14 köprülü kavşak projesi hazırlanmıştır. 42 bin ağaç dikimi yapılmıştır... (Gerger, 1996: 86-96).

Gökçek, daha sonraki yıllarda vizyonun ve hedeflerini genişletmiştir: "Ankara artık bir memur kenti filan değil. Büyüyen ve muazzam göç alan bir şehir" diyen Gökçek, "Ankara'yı bir kongre kenti, üniversite kenti, sanayide İstanbul'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük kenti, sağlık merkezi ve turizm kenti yapmak arzusundayız" demiştir. (Anon. (ABB), 2006: 5) Ayrıca 2007 ve 2008 yılı hedefleri olarak, Ulus Tarihî Kent Projesi, Dikmen 4. ve 5. Etaplar, Güneypark, Kuzey Ankara Rekreasyon Alanı, Yeni Mamak, Hıdırlık Tepe, Atıf Bey, Metrobus,

Metrolar, Gerede Su Sistemi Projesi, Yenimahalle Gençlik Merkezi, Keçiören Gençlik Merkezi, Türkiye'nin En Büyük Spor Tesisi, Sincan kapalı Spor Salonu, Sincan Hanımlar Lokali, Çocuk Meclis Binası, Uyuşturucu ile Mücadele Eğitim Merkezi, Bahçelievler Aşkabat (7. Cad.) Düzenlemesi, Gençlik Parkı, 50. Yıl Parkı, Keçiören Uyanış Parkı, Ankara Çayı Islahı, 50 adet Alt Geçit Yapımı, Köy Yollarının Asfaltının Tamamlanması, Mahalle Statüsündeki Köylerin Su ve Kanalizasyon Sorunlarının Tamamlanması gibi projeleri saymıştır. (Anon. (ABB), 2006: 11) 2008 projeleri arasında ise, Gökçek, şunları vurgulamıştır: “Doğalgaz Özelleştirilecek, (Kızılırmak Suyunun Ankara'ya Getirilmesi ile) Su Sorunumuz Kalmayacak, Gerede Sistemi Devreye Girecek, Ulus Projesi'ne Devam, Kuzey Ankara Projesi'ne Devam, Dikmen'e Devam, Gençlik Parkı'na Devam, Metro 2009 ve 2010'da Hizmete Girecek, 54 Köprülülük Kavşak Daha, Söğütözü (Dev) Kongre ve Ticaret Merkezi'nin Yapımı” projeleri... (Bingöl, 2008a: 4-7)

Ancak aynı zamanda, Ankara Belediyesi'nde yapılan yolsuzluk ve usûlsüzlük iddialarıyla birlikte, kimi eleştiriler de aynı anda yükselmeye başlamıştır. Örneğin Gökçek'in Ankara'nın simge yapılarından birisi olan ve Ankara'nın en değerli yerinde, Çankaya'da olup, çok yüksek kira geliri getiren Atakule'yi, olması gereken 3,5 trilyonluk satış bedelinin dörtte bir fiyatına, (Gökçek'in) kendi yazılı satış şartnamesinde yazılı 900 milyar liraya ve sadece tek bir müşterinin (Vakıfbank'ın yan kuruluşu bir özel güvenlik sandığının) katıldığı kapalı zarf usûlü yapılan ihâleyle sattığını iddia edenler ve mahkemelerde dâvâ açanlar olmuştur... (Çölaşan, 1998: 197-199).

Kimileri için bugün Ankara, amaçlanan modern Cumhuriyet'i, “batılı” Türkiye'yi simgelemekten uzaklaşmış; ancak Cumhuriyet öncesi Ankara gibi “doğulu” bir niteliğe de bürünmemiştir. Ankara bugün daha çok “iki arada bir derede kalmışlığı” simgelemektedir. (Diker ve Toprak, 2005: 181).

Doğan'a göre ise, ANAP'lı belediyelerle 1984-1989 arasında başlamış olan “neo-liberal belediyeçilik”, 1994'ten sonra başa geçen RP-FP çizgisindeki yönetimlerdeki ikinci dönemde, “yoksula yardım faaliyetleriyle yapılan bir ‘hayırseverlik’ motifi (bkz.: Cingir, 2006 ve Anon. (ABB), 2007: 1), eklenerek, daha da kararlı biçimde uygulanmıştır. Ayrıca da, yine bu son dönemde, siyasal İslâm'la yerel sermayenin ittifak ve yerel bir yönetim modeli oluşturduğu gözlenmiş; siyasal İslâmcıların, kentlerin varoş tâbir edilen kenar mahallelerinde geçerli olan geleneksel-kültürel ilişki ağlarını kuvvetlendirerek, örgütlendikleri parti, belediye, dernek gibi ortamlar kanalıyla yoksula yardım çalışmalarını yürütüp, neo-liberalizmin yol açabileceği “sosyal risk”i azalttıklarına tanık olunmuştur. (Doğan, 2005a: 86-87).

Başkan Gökçek'in övünç duyduğu işlerinden başlıcası köprülülük kavşaklar olup, uzmanların ve uzman teknik Meslek Odalarının yıllardır karşı çıkmalarına, İdare Mahkemelerinde dâvâlar açıp, hemen hepsini de kazanmalarına karşın (Mahkeme kararlarının da uygulanmaması olgusu yanı sıra), "Ankara'nın Türkiye'ye örnek trafiğinin, Dünya'ya da örnek bir hâl alacak" olacağından kesinlikle emin biçimde şöyle konuşmaktadır: "Şu anda hizmette olan 85 adet köprülülük kavşağımız var. Diğerlerinin de tamamlanmasıyla birlikte toplam 97 adet köprülülük kavşağımız Başkentlilere hizmet verecek. Ancak yaptığımız tespitlere göre Ankara'nın daha 50 tane daha köprülülük kavşağına ihtiyacı var. İnşallah nasip olur da 5 sene daha burada kalırsak, bunları da hayata geçireceğiz ve bir rekora daha imza atacağız." (Bingöl, 2008b: 17).

Atak'a göre ise, 1994 Ankara'sında iki yıl önce başlamış Kızılay-Batıkent metrosu ve Dikimevi-Terminal hafif raylı sistem (Ankaray) inşaatları sürmekteyken ve 1994'te onaylanmış bir "Ulaşım Ana Planı" mevcut iken, Gökçek yönetimi, 1995'ten itibaren Ulaşım planına tamamen aykırı olarak kendi araç-öncelikli politikalarını uygulamaya koymuştur. Raylı sistemleri hiçbir vakit desteklememiştir. Ayrıca, kentlerin yaşanabilir olmalarında, hareketliliği azaltıcı ulaşım ve yerleşme kararlarının alınması gerekirken, Ankara'da tam tersi yapılarak, yaya-öncelikli değil ve fakat araç-öncelikli politika uygulanmıştır. (Atak, 2005: 102-105) Sonuç, içinden insan / yaya değil ve fakat hızlı otomobillerin yarışıp, uçtuğu ve sürekli olarak feci, ölümlü kazalara yol açtığı otoyolların geçtiği bir başkent olmuştur. (Bu konuda bkz.: Semerci, 2007: 12-13; Bingöl, 2007: 16-17).

Son yerel seçimlerde, kendisinin 1984-1989 döneminde (ANAP'tan aday olarak girip) kazandığı ve icra ettiği Ankara - Keçiören Belediye Başkanlığı'na kendisinden sonra gelmiş olan Turgut Altınok'la, AKP saflarında (3. dönem) Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı adaylığı için çekişen ve kazanan Gökçek, Altınok'un Keçiören özelinde "taşra kökenli burjuvazi" için yarattığı "taklit estetiği" ürünleri Estergon Kalesi, Orhun Anıtları ve Manavgat Şelâlesi gibi "tarihsel-ideolojik sembol-değerli kent unsurları" ve "Arabesk Gaudi" olarak adlandırılan "(rant kokulu) süslü apartmanlar"ın yarattığı "kentsel atmosfer"le de uğraşmak zorunda kalmıştır... Keçiören adeta "yeni bir kentsel ideoloji" hâline gelmiştir. Bu tespitin sahibi Ertuna'ya göre, Gökçek, 03 Kasım 2002'de AKP'nin tek başına iktidara gelmesiyle, gücünü daha da pekiştirmiştir ve görev yaptığı önceki iki dönemde iktidarlarca engellenmiş olduğunu söyleyerek, artık pek çok yeni projeye imza atacağını bildirmiştir. Bu projeler arasında: Ankara Kalesi'ne 180 metrelik bayrak direği, Hıdırlık tepeye üzerine en büyüğünden Airbus yolcu uçağı maketinin yerleştirileceği bir otel inşaatı, şehre Eskişehir, İstanbul, Konya, Samsun ve Çankırı yönünden bağlanan kent girişlerine 50 metrelik dev heykeller

(Nasrettin Hoca, mevlevî derviş gibi) yerleştirmek ve kumaş ve peluş hayvan maketlerinin yer alacağı 30 bin metrekarelik kapalı orman alanı.. vardır. Ayrıca Gökçek, Belediye'nin kısıtlı olması gereken kaynaklarını Altınpark ve Sincan Harikalar Diyarı gibi yeni eğlence / dinlence parklarına, neredeyse "çevre"nin "merkez"den öç almasını resmederek, harcamıştır... (Ertuna, 2005: 14-15).

Yine Gökçek, 1986'da yarışmayla elde edilip, 1990 yılında onaylanmış bulunan "Ulus Tarihî Kent Merkezi Koruma İslah İmar Planı"nı, 14.01.2005 günlü Ankara BB Meclisi kararıyla ve 5272 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi çerçevesinde iptâl ederek, yeni bir "Ulus Tarihî ve kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" oluşturmuştur. Daha önce var olan bir planın yok sayılmak sûretiyle iptâli olgusu ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihî merkez olan Ulus'ta (Gökçek'in açıklaması ile Hacı Bayram'daki yapıların korunması ve Agust Tapınağı, Roma Hamamı ve Julianus Sütunu'nun aslına uygun restorasyonu şartı ile) bazı binaların yıkılarak, İstanbul'daki kapalı çarşı benzeri (içinde 2400 küçük esnafın yer alacağı "(Anka-Mall karşısı) Bedesten" tipi) iş merkezlerinin inşa edilmesinin düşünüldüğü yönünde alınan duyumlar, "şehircilik tarihine anti-planlama anlayışına örnek" olarak geçebilecek evsafa uygulamalardır (Erkal, Kırıl ve Günay, 2005: 34-45). Yâni Gökçek belediyeciliğinde, Cumhuriyet ve başkent tarihinin doğuş ve yayılış özgün mekânı, tarihsel açıdan önemsenmeyecek bir derekeye düşürülmüştür...

1925 yılında Atatürk'ün öncülüğü ve geniş uzgörüsü sayesinde kurulmuş bulunan "Atatürk Orman Çiftliği"; Ankara'nın kuzeybatısında yeşil bir sistem oluşturmak ve geliştirilen modern tarımsal girişimlerle yerel çiftçilerin eğitiminde öncü rol oynamak, daha da sonra bu modeli tüm ülkeye yaymak amacıyla oluşturulmuştur. Başlangıçta 2000 ha olan alan, sonradan eklenen arazilerle 10.200 ha'a yükseltilmiştir. Atatürk, 1937 yılında çiftliği kamu mülkiyetine devretmiştir. 1950 yılında kabul edilen 5659 sayılı kanunla çiftlik, özerk bir statüye kavuşturulmuş; ancak o aşamadan sonra arazisinin %45'ini kaybederek, 3337 ha'a inmiştir (Tekel, Varol, Ercoşkun, Gürer, 2005: 27). Bugün de Gökçek'in AOÇ arazisinin en azından bir kısmını daha, Ankara B.B. Meclisi tarafından 12.01.2007 tarih ve 207 sayılı kararla kabul edilen "Atatürk Orman Çiftliği Arazileri ve Doğal Sit Alanına İlişkin 1/25.000 Nazım İmar Planı ve 1/10.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve Koruma Amaçlı Nazım İmar Planları" vasıtasıyla, yol, tesis, hayvanat bahçesi gibi çeşitli kullanışlara açmayı düşündüğü bilinmekte ve bu tasarımı ve hayâli, demokratik meslek kuruluşlarınca (Ankara 1. İdare Mahkemesi'ne, "M. Kemal Atatürk'ün vasiyetine ve şehircilik ilkeleri ve kamu yararına aykırılıktan" dolayı açılmış bulunan 01.05.2007 tarihli bir dâvâ) ile engellenmeye çalışılmaktadır.

Gökçek belediyciliğinde, özellikle 1994 sonrası Ankara’ında görüldüğü üzere, kendi ideolojik yapısını belleklere kazımak istercesine bir “sokak isimlendirme” etkinliği göze çarpmaktadır. Ankara B.B. tarafından 1994–2005 yılları arasında tam 552 adet sokak isimlendirmesi yapılmıştır. Bu eylemde, modern burjuva kimliğini çağrıştıran isimlerin İslâm ve Osmanlı’yı çağrıştıran isimlerle yer değiştirmesi, belediyenin yaptığı yeni kavşak gibi işlerin reklâmının yapılması (71 Gün Altgeçiti gibi) ve kimi politik çağrışımlı isimlerin kent belleğinden kazınması endişelerinin varlığı sezilmektedir (Özkan ve Yoloğlu, 2005: 57-59).

Nihâyet, Gökçek belediyciliğinde bir üst aşama olarak tanımlanabilecek bir şekilde ve başkent oluşun imtiyazını yaşarcasına, Ankara Belediyesi özeli için çıkarılmış bulunan bir yasaya değinmek gerekmektedir. Bu yasa, 04.03.2004 tarih ve 5104 sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”dur. Kanun’un amacı, “kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir.” Yıllardan beri, Esenboğa havaalanına inip, şehre gelen özellikle yabancı devlet temsilcisi konukların kullandıkları yol güzergâhında yapılaşmış olan gecekondu dokusunun verdiği “estetik” rahatsızlık, ancak bu şekilde bir çözüme kavuşturulabilecektir. TOKİ ile imzalanan bir protokole göre, alanda eski gecekondu yıkılacak ve yerlerine 2400 adet konut yapılacaktır. Gökçek, proje kapsamında olarak yenilenen ve (8 şeritli ve 8 alt geçitli olarak) genişletilen Özal Bulvarı’nı (Esenboğa Protokol Yolu) hizmete açış töreninde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Yurdumuza gelen pek çok yabancı buradan geçerken, diplomatlarımız, ‘Yabancı konukları nasıl meşgul ederiz de bu kötü görüntüyü görmezler’ diye çaba sarf ederlerdi. Bugünden itibaren bu görüntü değişiyor. (..) Kuzey Ankara ile ilgili TOKİ’yle birlikte yapılan bin 500 konut bitmek üzere. (..) Ayrıca 18 bin konutun da ihalesine çıkacağız. (..) Dolayısıyla 2 sene sonra Kuzey Ankara da bu yolla birlikte Başkent’e ayrı bir görüntü verecek.” (Turan, 2006: 4-5)

Aynı toplantıya katılan Başbakan R. Tayyip Erdoğan da yaptığı konuşmada, “sorunu çözen” Gökçek’e destek vererek, şöyle konuşmuştur:

“Misafirlerimiz getirilip götürülürken, inanıyorum ki onlara eşlik eden bakanlarımız da bu yoldan çoğu zaman başları öne eğik geçiyorlardı. Zira modern çağdaş bir ülkenin Başkenti’nin girişi

böyle olamazdı. Bundan sonra inanıyorum ki, göğsümüzü gere gere, alnımız dik, gerek havalimanımız, gerekse protokol yolumuzla, 'yol medeniyettir' anlayışını, lafla değil uygulamayla göstermiş olacağız. (..) Bizden öncekilerde, ne yazık ki böyle bir şehircilik misyonu böyle bir şehircilik anlayışı olmadığı için Ankara uzun yıllarını kaybetmiştir." (Turan, 2006: 8-9)

Gökçek'in belediyeciliğinde değinilmeden geçilmesi olanaksız bir diğer özellik ise, Ankara'nın (özellikle çevre semtlerinde yaşayan) dar gelirli ve yoksul halk tabakalarının yetişkin ve çocuklarının (boş) zamanlarını nasıl değerlendireceklerine değgin geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu "dinlenme – eğlenme – oyun(cak)" kültürü kapsamlı projelerdir. "Göksu", "Harikalar Diyarı", "Mavi Göl", "Moganpark" gibi 'dev boyutlu' rekreasyon alanlarını ve parkları hizmete açmış bulunan Gökçek, Ankaralıları (özellikle yazları) neredeyse sürekli olarak "şenlik", "panayır", "festival" havasında yaşatmaya gayret göstermektedir... (Bu konuda bkz.: Atay, 2007: 16-17; Turan, 2007: 16-17; Atay, 2008: 4-7; ve Anon. (ABB), 2008, 4-9). Evet, bir araştırmada, Türk halk eğlencelerinin bazı türlerinin zaman ve süre açılarından belirlilik göstermeyip, "eğlencenin zamanı, yeri mi olur?" şeklindeki genel kabulün Türkler arasında yaygın olduğu vurgulanmıştır (Özdemir, 2005: 91), ama, Ankaralıları, herhalde Gökçek belediyeciliği dönemlerinde "Ankara sahnesi"nde gerçekleştirilmiş bulunan parklar ve panayır gösterilerinin bolluğundan da etkilenmiş olsalar gerek, son yıllarda "çalmadan oynayacak" duruma gelmiş görünmektedirler...

Sonuç

Yukarıda ele alınan konu ve belediyecilik konumlarından anlaşılmaktadır ki, Ankara, 1980'li yıllardan başlayarak ve özellikle de 2000'li yıllarda geliştirilen küreselleşmeci, "Batılı değil, ama Batıcı" bir şekilde (Manisalı, 2007: 25) AB'ci, ABD'nin "ılımlı İslâm" arayışına yönelmeci, neo-liberal, özelleştirmeci, özel sektörü kollamacı, belediyelerde yerelleşmeci ve şirketleşmeci, sosyal yardımlaşmacı, kentlerin "çevre"sinde (varoşlarda, gecekondu alanlarında) yaşayanları geleneksel - kültürel kalıplar ve ilişkiler içerisinde gözetmeci ve onlara sürekli olarak yiyecek – içecek, kışlık yakacak, kırtasiye-okul malzemesi, oyuncak gibi ürünler ve konserler ve park eğlenceleri ile donanmış "şenlikli bir yaşam" sağlamacı bir kentsel atmosfer içerisine girmiş durumdadır.

Hazine Müsteşarlığı'nın Nisan 2008 verilerine göre ise, Hazine'nin tüm belediye borç ve alacakları toplamının (13 milyar 279 milyon YTL) yaklaşık % 30'luk (4 milyar 375 milyon YTL) bölümünün, Ankara Büyükşehir ve bağlı kuruluşları olan EGO ve ASKİ'ye ait olduğu belirlenmiş ve Ankara B. Belediyesi,

“Türkiye’nin en borçlu belediyesi” olarak ilân edilmiş bulunmaktadır. ((Anon.) HaberX, 23.05.2008)

Ankara Sanayi Odası’nın, Temelli’de yapımı süren 2. Organize Sanayi Bölgesi’nde yapımı tamamlanan altyapı çalışmalarından sonra, ülkenin en fazla üniversitesine sahip şehri olan Ankara’nın, “Başkentin sanayiinden, sanayinin başkentine” diyerek, gelecek için, “Sanayi Havzası Ankara” vizyonu geliştirmesine karşılık (Işık, 2008: 8), Ankara’nın sahip olduğu kimi devlet kurumlarını İstanbul’a kaptırması tehlikesi, her an kapıdadır...

Şöyle ki, şu anda TBMM ilgili Komisyonu’nda görüşülmekte olan “Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”nın, TBMM’ye gönderilmiş bulunan Başbakan R. Tayyip Erdoğan imzalı ve 02.07.2008 tarihli gerekçesinde: “Reel sektörün İstanbul ve civarında yoğunlaşması nedeniyle ülkemiz iç ve dış ticaretinde tek başına çok büyük bir paya sahip olan ve aynı zamanda ülke nüfusunun da önemli bir bölümünü barındıran İstanbul, bu özelliği nedeniyle finans merkezi haline gelmiştir. Bankacılık sektöründe yer alan özel bankaların tamamı ve son olarak da Türkiye İş Bankası ve Şekerbank genel müdürlüklerini İstanbul’a naklederek bu büyük pastadan daha fazla pay alabilmeyi amaçlamışlardır. Türkiye Vakıflar bankası Türk Anonim Ortaklığı, bankacılık sektörünün en büyük beş bankası arasında yer almaktadır... Vakıfbank’ın rekabet gücünü artırabilmek... için önümüzdeki günlerde Genel Müdürlüğünün İstanbul’a nakledilmesi zorunlu görülmektedir. Bu amaçla; Vakıfbank’ın gerekli organizasyonu tamamlayarak Banka Genel Kurulu’nun uygun göreceği bir zamanlama çerçevesinde Genel Müdürlüğünün Ankara dışına nakledilmesine imkân sağlamak ve yukarıda izah olunan gerekçelerle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun faaliyetlerinde daha etkin, verimli ve süratli olmalarını temin etmek maksadıyla bu kurumların da merkezinin İstanbul’a taşınmasını sağlamak üzere bu tasarı hazırlanmıştır” denmektedir...

Eğer bu tasarı kanunlaşırsa, başkent Ankara’nın kan kaybını önlemek, imkânsız değilse bile, çok zor olacaktır... Ve İstanbul’un (yeniden) başkentliğine doğru gidiş eğik düzleminin açısı, biraz daha eğikleştirilmiş olacaktır...

Ankara’nın yaşadığı tahribat ve özensiz değişimin daha da derinleşmesini, özel olarak çıkarılacak bir “başkent yasası” ile behemahal önlemek gerekmektedir. Başkenti yönetmenin sadece kent halkına değil, ülkeye karşı da “ulusal bir sorumluluk” olduğu hatırlanmalıdır (Ekinci, 2005).

Bu durumlar muvacehesinde, denilebilir ki, başkent Ankara, iktidara egemen olan ekonomik görüş gereği “kamusal alanı küçültülen, sosyal (devlet) niteliği budanan, aşırı liberalleşmiş, aşırı dışa açılmış, aşırı özelleştirmeci ve belediyeleri piyasalaştırılmış” bir devlet yapısına evrilirken (Manisalı, 2007: 84-86), zaten zayıflamakta idi... Bir de sözü edilen kamu bankaları merkezlerinin transfer işi gerçek olursa, o zaman, hakikaten, Gökçek’in eğlence ve park ve sirk ve, ve, ve ... hayâl dünyasına dalıp, olanları ve dünyayı unutmaktan başka çare kalmayacak gibi görünmektedir.

Ya da tez elden ve tüm akıllar başlara devşirilmelidir...

Kaynakça

- Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2004), Ankara Rehberi, Ankara: Kültür Ofset.
- Anon. (ABB) (2006), “Ankara’ya Yeni Vizyon”, Büyükşehir – Ankara, 3/105 (22-28 Kasım), 4-13.
- Anon. (ABB) (2007), “Her Gün 15 bin Kişiyi İftar – 100 bin Öğrenciye Kırtasiye”, Büyükşehir – Ankara, 3/146 (12 – 18 Eylül), 4-7.
- Anon. (ABB) (2008), “Cumhuriyet Tarihinin En Görkemli Kutlaması”, Büyükşehir – Ankara, 4/176 (30 Nisan – 6 Mayıs), 4-9.
- (Anon.) Haber X (23.05.2008), “Başbakan, Gökçek’in Borcunu Ödememesine Göz Yumuyor” (<http://www.haberx.com/n/1109595/basbakan-gokcekin-borcunu-odememesine-goz.htm> (Erişim tarihi: 10.10.2008)).
- Alatan, Haluk (1999), “Ankara’nın Kent ve Başkent Olarak Günümüzde Yaşadığı Sorunlar”, Anon. (der.), Ankara Kent Konseyi Girişimi: Ankara Gerçeği (Bildiriler ve Raporlar), Ankara: TMMOB – Makine Mühendisleri Odası Yayını No: 219, 17-22.
- Atak, Eser (2005), “Bir Başkanın Araba Sevdası ve Ankara Ulaşımında Kayıp Yıllar”, Planlama, 2005/4 – 34, 102-111.
- Atay, Alican (2007), “Mahallede Şenlik Var Panayırıları Başladı”, Büyükşehir – Ankara, 3/133 (13 – 19 Haziran), 16-17.
- Atay, Alican (2008), “Başkent’te 23 Nisan Coşkusu Yaşanacak: 23 Nisan’da Kızılay’da Dev Konser”, Büyükşehir – Ankara, 4/174 (16 – 22 Nisan), 4-7.
- Atay, Falih Rıfkı (1980), Çankaya – Atatürk’ün Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul: Bateş.
- Bekata, Hıfzı Oğuz (2000), “Kentleşen Ankara Anılar-Söyleşi No: 11”, Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 139-157.
- Benderlioğlu, Atıf (2000), “Ankara’da İlk Şehir Planlama Çalışmaları ve Yenimahalle Uygulaması”, Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 17-32.

- Bingöl, Seyithan Melih (2007), "Başkent'in 2. Prestij Bulvarı: Eskişehir Yolu", Büyükşehir – Ankara, 3/114 (31 Ocak - 6 Şubat), 16-17.
- Bingöl, Seyithan Melih (2008a), "Gökçek: "2008, Dev Yatırımlar Yılı Olacak"", Büyükşehir – Ankara, 4/159 (26 Aralık 2007- 1 Ocak 2008), 4-7.
- Bingöl, Seyithan Melih (2008b), "Başkent Trafikinin Can Damarı, Yeni Yapılan Geçit ve Kavşaklar", Büyükşehir – Ankara, 4/194 (3 – 9 Eylül), 16-18.
- Bostanoğlu, Özer (1989a), "Atatürk ve Şehirciliğimiz", Bayındırlık ve İskân Bakanlığı – Bülten, 21/104 (Aralık – Ocak), 46-47.
- Bostanoğlu, Özer (1989b), "Kent-Koop/Batıkent ya da (Uluslararası) Bir Kooperatif Merkeziyetçilik Üzerine", Bayındırlık ve İskân Bakanlığı – Bülten, 21/107, 33-41 (ve devamı: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı - Bülten, 21/108, 72-77).
- Bostanoğlu, Özer (1990), "Türk Belediyeciliğinde Güncel Tarihsellik", Amme İdaresi Dergisi, 23/2 (Haziran), 75-93.
- Bostanoğlu, Özer (2000), "Yeni Binyılda Eski Dünyanın Eski Şehirlerinin Yeni (?) Kentsel Sorunları", İlal Dinçer (Yay. Hazırlayan), 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokiyumu – 8-10 Kasım 1999, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, 425-440.
- Bostanoğlu, Özer (2001), "Ülkemiz İki Başkentli mi?", TMH – Türkiye Mühendislik Haberleri, 413 – 2001/3, 32-34.
- Bostanoğlu, Özer (2005), "Türk Kentleşmesinde Hakikat: Habire Habitat", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 14/1, 29-54.
- Cıngır, Alp Aykut (2006), "Büyükşehir'den 120 bin Aileye Elma ve Portakal", Büyükşehir – Ankara, 2/69 (8-14 Mart), 16-17.
- Çavdar, Tevfik (2003), "Siyaset Açısından İstanbul – Ankara İkilemi", Seyfi Öngider (der.) İki Şehrin Hikayesi – Ankara – İstanbul Çatışması, İstanbul: Aykırı (Tarih) Yayıncılık, 29-49.
- Çölaşan, Emin (1998), Ah Refah Vah Refah (3. Baskı), Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Diker, Düşünsel ve Toprak, Eren (2005), "Ankara'ya Bakmak; Doğu Kenti ve Batı Kenti Kavramları Çerçevesinden Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Denemesi", Mülkiye, XXIX/246 (Bahar), 159-183.
- Dinçer, Ali (2001), "Tartışmalar", Anon. (der.), Ankara'da Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu – Bildiriler Kitabı, Ankara: TMMOB – Makine Mühendisleri Odası Yayını No: E/2001/281, 195-197.
- Doğan, A. Ekber (2005a), "Neo-Liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma", Mülkiye, XXIX/246 (Bahar), 77-88.
- Doğan, A. Ekber (2005b), "Gökçek'in Ankara'yı Neo-Liberal Rövanşçılıkla Yeniden Kuruşu", Planlama, 2005/4 – 34, 130-138.
- Ekinci, Oktay (2005), "Ankara'ya 'Başkent Yasası'", Cumhuriyet, 16.05.2005 (<http://www.arkitera.com/h2438-ankaraya-baskent-yasasi.html> (Erişim tarihi: 08.08.2008))
- Erkal, Funda, Kırıl Ömer ve Günay, Baykan (2005), "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından YENİLEME Planına", Planlama, 2005/4 – 34, 34-49.
- Ertuna, Can (2005), "Kızılay'ın Modernleşme Sahnesinden Taşralaşmanın Sahnesine Dönüşüm Sürecinde Güvenpark ve Güvenlik Anıtı", Planlama, 2005/4 – 34, 6-15.
- Gerger, Mehmet Emin (1996), Belediyelerden İktidara Refah, İstanbul: Cemre Ajans.

- Gürdoğan, Nazif (2002), "Dördüncü Roma New York", Yeni Şafak, 20.10.2002.
- Hacısalihioğlu, Yaşar (2000), Küreselleşme – Mekânsal Etkileri ve İstanbul, İstanbul: Akademik Düzey Yayınları.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih (2001), Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları – Sultanbeyli Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık, Aslı (2008), "Başkent Sanayi Havzası Oluyor", Ankara – Ekonomist, (21 Eylül 2008), 8-9.
- İslam, Tolga (2003), "Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma", Pelin P. Özden, İlknur Karakaş, Sırma Turgut, Hülya Yakar, Demet Erdem, Neslihan Palaoglu (der.), Kentsel Dönüşüm Sempozyumu – Bildiriler – 11-12-13 Haziran 2003 – Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi, 159-172.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1981), Ankara, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Keleş, Ruşen (1988), "Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler", Anon. (der.), Bahri Savcı'ya Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını No: 7, 292.
- Kemal, Mehmet (2000), Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 95-100.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2003), "Doğu Berlin – Batı Berlin", Seyfi Öngider (der.) İki Şehrin Hikayesi – Ankara – İstanbul Çatışması, İstanbul: Aykırı (Tarih) Yayıncılık, 107-114.
- Koloğlu, Orhan (2003), "Osmanlı'nın Son Döneminde İki Kent ve İlişkileri", Seyfi Öngider (der.) İki Şehrin Hikayesi – Ankara – İstanbul Çatışması, İstanbul: Aykırı (Tarih) Yayıncılık, 9-28.
- Manisalı, Erol (2007), Avrupa'yla Derin Bağlar – Hayatım Avrupa (Beşinci Kitap), İstanbul: Truva yayınları.
- Ortaylı, İlber (1999), "Osmanlı Barışı", Türkiye Günlüğü, 58 (Kasım-Aralık), 12-17.
- Öngider, Seyfi (2003), " 'Kahpe Bizans' – Mağrur Ankara!", Seyfi Öngider (der.) İki Şehrin Hikayesi – Ankara – İstanbul Çatışması, İstanbul: Aykırı (Tarih) Yayıncılık, 51-73.
- Özdemir, Nebi (2005), Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü, Ankara: Akçağ Yayınları No: 639/52.
- Özdenoğlu, Şinasi (2000), "Yaşadığım Ankara", Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 179-193.
- Özkan, Miray ve Yoloğlu, Ali Cenap (2005), "Bir Bellek Projesi Olarak Sokak İsimlendirmesi: Ankara Örneği", Planlama, 2005/4 – 34, 54-60.
- Rota Haber, 02.10.2008 (<http://www.porttakal.com/haber-marmaray-kazisi-tarihi-degistirecek-132908.html>) (Erişim tarihi: 06.10.2008).
- Sargın, Güven Arif (2003), "Öncül Kamusal Mekânları Tasarlamak: Başkent Ankara Üzerine Kısa Notlar, 1923-1946", Mülkiye, XXVII/241 (Güz), 281-297.
- Semerci, Tansel (2007), "Büyüyen Başkent'e Modern Yollar", Büyükşehir – Ankara, 3/114 (31 Ocak - 6 Şubat), 12-13.
- Somuncuoğlu, Sadi (2004), Patrikhane ve 551 Yıllık Hesap: İstanbul'da Yeni Roma İmparatorluğu, Ankara: Akçağ Yayınları No: 615/2.
- Sönmez, Nihan Özdemir (2003), "İslah İmar Planı Uygulamaları İle Oluşan Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Sonuçları Üzerine Görgül Bir Değerlendirme", Pelin P. Özden, İlknur Karakaş, Sırma Turgut, Hülya Yakar, Demet Erdem, Neslihan Palaoglu (der.), Kentsel Dönüşüm Sempozyumu –

Bildiriler – 11-12-13 Haziran 2003 – Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi, 102-111.

Şengül, Tarık (2003), "Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler", Praksis (Türkiye'de Kapitalizmin Yeniden Yapılanması ve Devletin Değişen Rolü Sayısı), 9 (Kış-Bahar), 183-220.

Şengül, Tarık (2008), "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Ankara'nın Gelişiminde Farklı Aşamalar", Anon. (der.), TMMOB Ankara Kent Sorunları Sempozyumu – 29-30 Kasım 2007 – Ankara, Ankara: Kazan Ofset, 17-22.

Tankut, Gönül (1981), "Cumhuriyet Döneminin İlk Toplu İmar Deneyimi: Ankara", Amme İdaresi Dergisi, 14/4 (Aralık), 119.

Tekel, Ayşe, Varol, Çiğdem, Ercoşkun, Özge Y. ve Gürer, Nilüfer (2005), "Bir Yaz Okulunun Ardından: Atatürk Orman Çiftliği", Planlama, 2005/4 – 34, 26-33.

Tekeli, İlhan (1978), "Cumhuriyet Döneminde (1923-1973) Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi", Ergun Türkcan (der.), Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi (Birinci Kitap), Ankara: Türk İdareciler Derneği Yayını, 50-66.

Tekeli, İlhan (1988), "Yakın Geçmişten Bugüne, Belediye Programlarının Oluşumu", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XII/93 (Mart), 40-44.

Tekeli, İlhan (1998a), "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", Yıldız Sey (der.), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul: Numune Matbaası, 1-24.

Tekeli, İlhan (1998b), "Kent Planlaması ve Kent Araştırmaları", Anon. (der.), Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim – "Sosyal Bilimler-II", Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, 97-159.

Tekeli, İlhan (1999), Modernite Aşılırken Siyaset, Ankara: İmge Kitabevi.

Turan, Nursen (2006), "Başımızı Dik Tutacak Proje", Büyükşehir – Ankara, 2/101 (18 – 31 Ekim), 4-9.

Turan, Nursen (2007), "Sirk Gösterileri Büyüledi", Büyükşehir – Ankara, 3/121 (21 – 27 Mart), 16-17.

Türksoy, Cengiz (1999), "Başkent Oluşundan Günümüze Kentin Gelişim Süreci", Anon. (der.) Ankara Kent Konseyi Girişimi: Ankara Gerçeği (Bildiriler ve Raporlar), Ankara: TMMOB – Makine Mühendisleri Odası Yayını No: 219, 7-16.

Uluğ, Naşit Hakkı (1997), Hemşehrimiz Atatürk (3. Baskı), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (No: 120/18).

Ural, Taceddin (2005), Ankara Dükahığı (2. Baskı), İstanbul: Etkin Kitaplar No:2/1.

Uzgören, Nusret N. (2000), "Türkiye'de İlk Konut Kooperatifi: Bahçelievler Deneyimi", Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 33-46.

Yenen, Mithat (2000), "Türkiye'de Şehir Plancılığı Anlayışına Göre İlk Çalışmalar ve Ankara", Anon. (der.), Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayını No: 97, 5-15.

Zabeı, Filiz Çulha (2005), "Sömürge Tipi 'Demokrasi' ve Genişletilmiş Ortadoğu Projesi", Mülkiye, XXIX/246 (Bahar), 227-248.